

מי שאינו בביתו בשעת הדלקה

גדר חיוב נר חנוכה

נחלקו האחרונים בעיקר גדר מצות נר חנוכה, יש אומרים שהוא גדר "חובת בית", והוי כמו מזוזה שאם אחד קובע מזוזה כל אנשי הבית פטורים, וה"ה בנר חנוכה. אבל מבואר שלפי רוב ראשונים אין מצות נ"ח חובת הבית אלא חובת גברא.

ברכת הרואה

ויש שרצו להוכיח ששיטת התוס' (סוכה מו, א) הוא דהוי חובת הבית, דאיתא התם שהרואה נר חנוכה צריך לברך, והק' בתוס' למה בשאר מצות כגון לולב וסוכה לא תקנו ברכת הרואה, ורק בנר חנוכה תקנו, ותל' שני תירוצים, א' משום חביבות הנס, ב' משום שיש כמה בני אדם שאין להם בתים ואין בידם לקיים המצוה. וכתבו שטעם הראשון ניהא, דלא תיקשי ליה מזוזה. ואם איתא שנ"ח הוי חובת גברא, א"כ אפילו לפי התל' הב' ניהא הא דלא תקנו ברכת הרואה במזוזה, דמזוזה בוודאי הוי חובת הבית, ואם אין לו בית אין מחייב כלל, משא"כ בנ"ח שמי שאין לו בית יש לו חיוב אלא שהוא אנוס משום שמקום ההדלקה הוא בבית, ואין לו בית, אבל אם נאמר שגם נ"ח הוי חובת הבית ניהא, שאם תקנו ברכה למי שפטור מנ"ח משום שאין לו בית, אע"פ שאין לו חיוב כלל, למה לא תקנו גם במצות מזוזה.

אבל יש לדחות את הראיה דאולי ס"ל להתוס' כמ"ש האתוון דאורייתא שמי שאנוס בקיום מצוה הוי פטור לגמרי בעצם החיוב, ולא רק פטור מן העונש, א"כ נ"ח, אע"ג דהוי חובת גברא, הוי בדיוק כמו מזוזה. א"נ י"ל שס"ל לתוס' שאע"פ שמזוזה הוי חובת הדר ומי שאין לו בית אינו חייב כלל, בכל זאת רצו שיהיה לכל אחד "שייכות" במצוה כזו, משום שיש ענין "חיובי" בעשיית המזוזה. וראיה לזה כתב בספר שבות יצחק שהרי לא הק' ממעקה דליכא ברכת הרואה, אלא דשם אינו אלא כדי למנוע הסכנה, אבל במזוזה יש פן החיובי. שוב התבוננתי בלשון התוס' שכתב שאין להם בתים ואין בידם לקיים המצוה, משמע שבעצם חייבים אלא שאנוסים הם בקיום המצוה.

חיוב לרדוף אחרי מצות נ"ח

הרמב"ם (ברכות יא, ב) מחלק בין מצוות שאדם חייב להשתדל ולרדוף עד שיעשה אותה כגון תפילין וסוכה ולולב ושופר, ואלו הן הנקראין חובה, למצוות שהן אינם חובה אלא דומין לרשות כגון מזוזה ומעקה, שאין אדם חייב לשכון בבית החייב במזוזה כדי שיעשה מזוזה, אלא אם רצה לשכון כל ימיו באהל או בספינה ישב. ובהל' ג' כתב, וכן כל המצוות שהן מדברי סופרים, בין מצוה שהיא חובה מדבריהם כגון מקרא מגילה והדלקת נר בשבת והדלקת נר חנוכה, בין מצוות שאינן חובה כגון עירוב וכו'. הרי מבואר להדיא בדברי הרמב"ם דנר חנוכה חשיב חובה גמורה ולא תלי במי שיש לו בית כמו מזוזה ומעקה, הרי קמן שהוא חובת גברא ולא חובת הבית. ומטו משמיה דהגריש"א זצ"ל שמי שאין לו בית חייב לשכור בית כדי להדליק נ"ח, ויתכן שאין כאן פטור של חומש ג"כ, שהרי קי"ל שצריך לחזור על הפתחים.

אכסנאי

וכן מבואר בהר"ן (שבת י, א), דאמר רב ששת אכסנאי חייב בנ"ח, ומסביר הר"ן שאכסנאי הוא אורח אף על פי שאין לו בית, דלא תימא דין נר חנוכה כדין מזוזה דכל מי שאין לו בית פטור מן המזוזה, היינו שהיה ה"א שנ"ח הוי חובת הבית כמזוזה, קמ"ל שדין חנוכה אינו כדין מזוזה, ואע"פ שאין לו בית חייב. ויש להסתפק לדבריו האם יש חיוב להדליק בביתו, שהרי כתב שהאורח אין לו בית, א"כ יתכן שלפי המסקנא יכול להדליק אפילו ברחוב, וזה חידוש.

שיטת הא"ח

וכן מבואר בכמה מקומות בספר אורחות חיים בהל' חנוכה, עי"ש (סעיף ד) שדן בחצר או בית שיש לו שני פתחים משתי רוחות, שמדינא דגמ' מריך להדליק שני נרות משום חשד, אבל עכשיו שמדליקין בפנים אין

צריך אלא נר אחד שאין לחוש כלל שהנכנס יראה הנר באיזה פתח שיכנס. אבל אם הם בשני בתים בשתי רוחות ואדם אחד דר בהם, צריך להדליק בשניהם, אמנם אין צריך רק ברכה אחת **כיון דקיימא לן דחובת גברא הוא**, אמרינן דשתיהן מצוה אחת, שאין החיוב אלא מפני חשד. עוד כתב שהטעם שנהגו להדליק נר חנוכה בבית הכנסת הוא להוציא מי שאינו בקי ושאינו זריז בזאת המצוה. הרי לן שאפשר לצאת אע"פ שאינו גר במקום ההדלקה.

עוד כתב לענין חיוב דאכסנאי בנ"ח, דאתא לאשמועינן דה"א חובת תרעא (שער) הוא כמו מזוזה, כיון שאמר מצוה להניחה על פתח ביתו, ואימא שמי שיש לו פתח חייב ומי שאין לו פתח יפטר, קמ"ל חייב ולא דמי למזוזה, דמזוזה אפילו יש לו כמה פתחים כלן חייבים ונר חנוכה בחד מינייהו סגי, וכן הדר בעליה פטור ממזוזה וחייב בנר חנוכה. הרי לן שאינו דומה למזוזה, ונראה שלזה התכוון באמרו דקי"ל דחובת גברא הוא.

ואפילו לפי הצד שנ"ח חובת גברא היה מקום לומר שמקום ההדלקה היא בבית, שהרי הגמ' (שבת כא, ב) אומרת "נר חנוכה מצוה להניחה על פתח ביתו מבחוץ". אבל בארחות חיים שכתב שיצא ידי חובתו בהדלקה בביהכ"נ, משמע שכל כולו הוא חובה להדליק, ואולי אפילו בשדה תעופה ובשדה. וכן מדברי הר"ן יש משמעות שמדליק אפילו כשאינו ביתו, וא"כ מהכ"ת שחייב להיות עכ"פ בבית. וגם הרי לפי תוס' אינו מדליק אלא בפתח החצר מבחוץ, ואפילו לרש"י מדליק חוץ לביתו.

ועוד שראיתי מקשים הרי תניא (סוכה ג, א) בית שאין בו ארבע אמות על ארבע אמות פטור מן המזוזה ומן המעקה ואינו מטמא בנגעים ואינו נחלט בבתי ערי חומה ואין חוזרין עליו מעורכי המלחמה ואין מערבין בו ואין משתתפין בו ואין מניחין בו עירוב אין עושין אותו עיבור בין שתי עיירות ואין האחין והשותפין חולקין בו, וק' למה לא הוזכר נר חנוכה, אלא ע"כ משמע שאין כאן אלא חובת גברא. ולפי"ז גם אין דין להדליק בבית, ודו"ק.

בחור ישיבה

כידוע יש ר"מ בישיבה שלנו שפוסק שבחורי ישיבה אין להם להדליק, שיוצאים ע"י הדלקת הוריהם. ומרבה לצטט מש"כ בשו"ת מהרש"ל (סימן פה) וז"ל מה שהאידנא הבחורים מחמירים על עצמם שלא להשתתף בפריטי, ועדיפי לדעתיהו מרבי זירא (שבת כג, א) זהו מנהג אשכנז שמגביהין הטפל ומניחין העיקר, והלואי שלא יקילו במצות החמורות. וכן מורים פוסקים ספרדיים שבחור ספרדי אין לו להדליק משום שיוצא בהדלקת אביו בביתו, כמנהג בני ספרד שהאב מדליק לעולם.

שינוי זמנים

אבל יש לדון בזה טובא, שהיכא שהזמנים שם שונים ממקום מגורתו, אינו פשוט כלל שיכול לצאת ע"י הדלקה במקום הוריו, וכבר נחלקו בזה הפוסקים, הגרש"א ועוד פוסקים סברו ששפיר יוצא אפילו כשיש הפרש בזמנים, ונימוקו עמו משום דס"ל שמצות הדלקת נר חנוכה הוא "חובת הבית", ולכן לא תלוי איפה נמצא הגברא אלא איפה נמצא הבית. אבל לפי מה שהארכנו שרוב ראשונים סוברים שיש כאן חובת גברא מהיכ"ת שיכול לצאת ע"י הדלקה בזמן אחר של חיובו, שהרי כששקעה החמה חל עליו חיוב להדליק, ואביו עדיין לא הדליק, וכשידליק כבר יעבר הזמן.

האם בחור נחשב ש"גר בביתו"

ואפילו אם נאמר שיכול לצאת בהדלקת אשתו או אביו אף שהוא במקום שהזמנים שונים, מ"מ נראה שבחור ישיבה מחו"ל שלומד בא"י אינו יכול לצאת ידי"ח בהדלקת הוריו, שלא מקרי שהוא גר שם עכשיו, ואין זה ביתו שיצא מביתו לפחות לחצי שנה ויותר. ויש להסתפק בבחור שלומד במקום מגוריו ומגיע לבית הוריו כל שבת "חופשי" האם מקרי עדיין שהוא גר שם לענין נ"ח.

וכן מבואר בדברי המשנ"ב, דהנה נפסק בשו"ע (או"ח תרעז, א) שאכסנאי שאין מדליקין עליו בביתו, צריך לתת פרוטה לבעל הבית להשתתף עמו בשמן של נר חנוכה. וכתב המשנ"ב (ס"ק א) שה"ה הבחורים שלומדים שלא בביתם צריכין להשתתף עכ"פ. ודוקא בבחור שאוכל בפנ"ע אבל אם סמוך על שולחן בעה"ב הוא בכלל

ב"ב. מבואר שאינו יוצא ידי"ח בהדלקת הוריו. אא"כ נאמר שהמשנ"ב מיירי באירופה ששם יצאו מן הבית לתקופה יותר ארוכה, משא"כ בעניינינו, אבל עכ"פ לענין בחור מחו"ל יש יותר ראייה.

ודיון זה אינו תלוי אם הוא בחור ספרדי או אשכנזי, שכל ההבדל בין אשכנזים לספרדים אינו אלא האם יש דין מהדרין לכל אחד שידליק, או שבעה"ב מדליק לכולם, אבל אם נאמר שבית הוריו לא נחשב לביתו, הואיל ואינו גר שם לתקופה זו, אז לכו"ע חייב להדליק ולברך.

ויש להוסיף שלבחור ישיבה של היום אפילו המהרש"ל יודה שעליו להדליק לעצמו ולברך, שרק אז שבחורי ישיבה היו אכסנאים בבתי העיר, שהדין הוא שיכולים להשתתף בפרוטה עם בעה"ב, אבל בחור שדר בישיבה, אז הישיבה הוא הבית שלו ואין לו דין אכסנאי, ולכן חייב להדליק לעצמו. ואפילו אם נאמר שנחשב לאכסנאי אצל ראש הישיבה שליט"א, אבל הרי הראש הישיבה אינו גר בישיבה, ואינו מדליק בישיבה, א"כ אין לו אפשרות להשתתף באכסנאי, אז גם ר"ז היה מדליק לעצמו בכה"ג.

וע' בספר שבות יצחק (ח"ח עמ' רד אות א') שהביא בשם הגריש"א זצ"ל שכך הורה שבחורי ישיבה אינם יכולים לצאת בהדלקת הוריהם. ועי"ש (עמ' קצז) שמדייק מכמה ראשונים שהא דאיתא בגמ' שיכול לצאת ע"י הדלקת אשתו, כשהוא חוץ לביתו, אינו אלא בהדלקת אשתו ולא בהדלקת הוריו, אלא שכתב בשם ספר התרומה (מפתח הסימנים הלכות שבת סימן רכט) וז"ל ואם הוא במקום אחד כגון תלמידים הבאים ללמוד חוץ מביתם או אורח, אין צריך ליתן בנר אם יודע שאשתו או בניו או אביו ואמו מדליקין בשבילו במקומו, כדאמר רבי זירא מרישא הוינא משתתף בהדי אושפיזאי כיון דנסיבנא לא צריכנא דקא מדלקו עלאי בגו ביתאי. אבל עדיין י"ל שיוודה הספר התרומה בבחור שלומד בישיבה שנחשב שאינו גר עכשיו בבית הוריו.

יו"ט שני

ובפרט אם מדובר בבחור ספרדי שאינו שומר יו"ט שני, משום שאע"פ ש"דעתו לחזור" לחו"ל, אבל כעת הוא פה, ואם ימציאו לו "שידוך טוב" אולי ישאר, א"כ לשיטתו הוא בוודאי לא נחשב ש"גר" בארה"ב, ויש לו חיוב הדלקת נר חנוכה לעצמו.

שיכול להדליק לפני אשתו

ואפילו אם נאמר שיוצא ע"י הדלקת אביו בביתו, עדיין מותר לו להדליק לעצמו. שהרי יעויין לקמן שיש דיון גדול בפוסקים האם אכסנאי שאשתו מדלקת עליו יכול להדליק לעצמו, ומסיק המשנ"ב דאף דודאי אין למחות ביד הנוהגין לברך אחרי דהרבה אחרונים הסכימו לברך, מ"מ טוב יותר להדר לשמוע הברכות מפי אחר ויענה אמן וידליק נרותיו, או יראה לשער להדליק נרותיו ולברך עליהן זמן מה קודם שמדלקת אשתו בביתו, דהיינו שהיא מדלקת אחר מעריב כמנהג העולם והוא ידליק קודם מעריב, (וגם פסק זה לא קשור לאשכנזי וספרדי). **א"כ בנ"ד שמדליק לפחות שבע שעות לפני אביו, לכו"ע יכול להדליק בברכה בלי שום חשש של ברכה לבטלה.**

וכדרינו מצאתי בשו"ת רב פעלים (ח"ב או"ח סימן נ) וז"ל מ"מ לפי חילוק הגאון חיד"א ז"ל לדעת מרן ז"ל, מוכרח אתה לומר דאם קדים הבעל והדליק קודם שתדליק אשתו, ואינו רוצה להיות נפטר בברכת אשתו, גם מרן יודה דשפיר מצי מברך, דבשלמא אם מדליק אחר ברכה של אשתו, יש לך לומר דאין זה תלוי בכונתו, דבין יברך בין לא יברך פטיר ועטיר בברכת אשתו, אבל אם עדיין לא ברכה אשתו אם ירצה להדליק בהם איך נפטרים.

רכבת

ידועים מה שדן בשו"ת מהרש"ם (ח"ד סי' קמו) האם מותר להדליק נ"ח על הבאהן (רכבת), ופסק שאם שילם בעד כל הלילה הוי כשכר לו בית דירה לאכול ולישן שם וחייב בנ"ח. ומש"כ רש"י (שבת כג, א) ביושב בספינה (שחייב לברך ברכת הרואה משום שאינו מדליק), י"ל שהיו אז ספינות פתוחות בלא קירוי והרוח מנשב ולא היה בגדר בית כלל. ואף דהבאהן אינו עומד במקום א' ורכוב כמהלך, לא נמצא בשום מקום שיהיה צריך בית קבוע למה שמצותו בשביל פרסומי ניסא. מבאור בדבריו שעכ"פ צריך "בית" למקום הדלקה.

אכסנאי שמדליקין עליו

התרה"ד (סימן קא) דן באכסנאי שהוא נשוי ומדליקין עליו בביתו, האם רשאי להדליק לעצמו ולברך. ומביא שאחד מהגדולים הורה דרשאי להדליק בברכה, ואמר אע"ג דאמרין בגמרא דכיון דנסיבנא אמינא השתא ודאי לא צריכנא, היינו דלא מחייב, אבל אי בעי מצי להדליק, ולא הוי ברכה לבטלה, דהוי נמי בכלל המהדרין. ועוד איכא למיחש דילמא מישתלי אינשי ביתיה ולא מדלק עילויה. ואמר שכן אירע לו פעם אחת, דאיהו לא מדלק משום דהוה סומך עלה, ואיהי נמי לא מדלקה משום דסבורה היתה דהוא ידליק עליה במקום שהוא. ונחלק עליו אחד מהגדולים תלמידו, ואמר דהואיל ולא צריך ופטור מן הדבר א"כ היה נקרא הדיוט אם יעשה, והוי ברכה לבטלה, כיון דלא אשכחן מהדרין זה בתלמוד, ע"כ דבריהם.

וכתב התה"ד דאיתו טעם שאמר דאיכא למיחש דילמא מישתלי אינשי ביתיה, ואמר שכן אירע לו פעם אחת, אין זה טעם מספיק, שאפילו באיסור כרת סמכין אנשים. א"כ אם הוא יודע באשתו שהיא יודעת דין זה שהאשה צריכה להדליק בגו ביתה, לפי שהמצוה מוטלת על מי שהוא בתוך הבית, או אפילו אם אינה יודעת, אבל בני ביתה יודעים דין זה, יש לסמוך עליהם. ואפילו אם אירע פעם אחת טעות לא חיישינן משום הכי לזימנא אחריתי. אמנם מטעם מהדרין אפשר ויתכן שפיר דמי להדליק בברכה כה"ג, דכי היכא דיש הידור בנר לכל אחד ואחד בבית אחד, ה"נ יש הידור בנר לאיש ונר לאשתו בשני מקומות. והתנא לא פסיקא ליה למיתני הך מהדרין, דלא שכיחא כולי האי. וכיון דאשכחן בתלמוד מהדרין, ומהדרין מן המהדרין, אין זה כמוסיף על התלמוד שהוא גורע.

ברכה שאינה צריכה

על עיקר דברי התרה"ד כתב הב"י (סימן תרעז) דאין לסמוך על זה לברך ברכה שאינה צריכה. ותמה עליו הברכי יוסף דאם זה אינו רוצה לצאת בהדלקת אשתו ורוצה לקיים המצוה בעצמו למה לא יברך, ומי חייבו לזה להיות כפוף לצאת בהדלקת אשתו. ומוסיף שהב"י עצמו לעיל (סי' ו, ד) פסק שיש נוהגין שאחר שבירך אחד ברכת השחר וענו אחריו אמן, חוזר א' מהעונים אמן ומברך ועונין אחריו אמן, וכסדר הזה עושין כל אותם שענו אמן ואין לערער עליהם וכו', ואף אם היה המברך מכוין להוציא אחרים הם מכוונים שלא לצאת בברכתו. א"כ אמאי כתב דאין לסמוך על דברי תה"ד דהוי ברכה שאינה צריכה.

וכתב שאפשר לחלק דשם בשעת אמירת חבירו הברכה הדבר תלוי בו דצריך לכוין לצאת בברכות חבירו, ואם לא כיוון לא יצא, וכיון תלוי בו אם לא כיוון לצאת ובירך לעצמו לא הוי ברכה שאינה צריכה, אבל הכא שאין תלוי בכונתו כלל ובין יכוון לצאת בהדלקת אשתו בין לא יכוין פטיר בהדלקת ביתו, וממילא הוא יוצא, ככי הא סבר מרן דהוי ברכה שאינה צריכה.

מהדרין בהדלקת מי שמדליקין עליו

ועדיין צ"ע למה הב"י חולק על סברת התה"ד שיש כאן משום מהדרין, ועי' בפרי מגדים (שם, משב"ז א) שכתב בזה ב' סברות, א' דבאיש ואשתו א"א לדון ולומר דיש בזה משום מהדרין להדליק נר לכל אחד ואחד, משום דכגוף אחד דמיון, ב' דדוקא בבית שדרין שם יש הידור, משא"כ אכסנאי בדרך לית הידור בבית שמתאכסן שם, כי הכל אינם יודעים שיש אורח.

ברכה לבטלה או ברכה שאינה צריכה

מבואר בדברי הב"י שאין כאן חשש ברכה לבטלה אלא ברכה שאינה צריכה, והטעם שהרי התכוון שלא לצאת, א"כ יש לו חיוב להדליק נ"ח בעצמו, אלא שהיה יכול לצאת בהדלקת אשתו, ולכן ס"ל דהוי ברכה שאינה צריכה. וכוננה לא לצאת מועיל אפילו היכא שעשה המצוה בעצמו, כמבואר בב"י עצמו (או"ח סימן תקפט), עי"ש שהביא שיטות בזה, אבל מכריע שאינו יוצא בע"כ. וז"ל ובאוהל מועד (הל' ק"ש כ). כתב העושה מצוה ואינו רוצה לצאת באותה שעה לא יצא, וכן כתבו רבותינו הצרפתים והרשב"א ז"ל, והרא"ה אומר שאפילו צווח שאינו רוצה לצאת ידי אותה מצוה יצא, וחיזק סברא זו בראיות גבי כפאוהו פרסיים ואכל מצוה, וכבר כתבתי שה"ר יונה הביא דברי רבינו שמואל משמע דס"ל כוותיה, וכיון שכן לא חיישינן לדברי הרא"ה בזה. הרי שמסקנת הב"י שאינו יוצא א"כ הדרא קושיית הברכ"י לדוכתיה.

אבל עלי' במש"ב (ס"ק טז) שמשמע שהבין שיש כאן חשש ברכה לבטלה, שכתב שיש מן הפוסקים (שו"ת מהרש"ל סי' פה) שסוברין אחרי דחז"ל פטרוהו ע"י הדלקת אשתו, לא כל כמיניה לומר איני רוצה לצאת בשל אשתי וידליק בלא ברכה, משמע שס"ל שיש כאן חשש ברכה לבטלה ולא רק ברכה שאינה צריכה.

ומסיק המ"ב דאף דודאי אין למחות ביד הנוהגין לברך אחרי דהרבה אחרונים הסכימו לברך, מ"מ טוב יותר להדר לשמוע הברכות מפי אחר ויענה אמן וידליק נרותיו, או יראה לשער להדליק נרותיו ולברך עליהן זמן מה קודם שמדלקת אשתו בביתו, דהיינו שהיא מדלקת אחר מערב כמנהג העולם והוא ידליק קודם מערב.

הנמצא במקום שאין מדליקין

כתוב בשו"ע (או"ח תרעז, א) אכסנאי שאין מדליקין עליו בביתו, צריך לתת פרוטה לבעל הבית להשתתף עמו בשמן של נר חנוכה, ממשיך המחבר (סעיף ג) דיש אומרים שאע"פ שמדליקין עליו בתוך ביתו, אם הוא במקום שאין בו ישראל מדליק בברכות. וכתב הרמ"א כי חייב לראות הנרות, וכן נוהגין. ואפילו אם הוא אצל יהודים ורואה הנרות, אם רוצה להחמיר על עצמו ולהדליק בפני עצמו, מדליק ומברך עליהם, וכן נוהגין.

מקור הדין הוא במרדכי (הובא בב"י או"ח סימן תרעו) וז"ל והא דאמרינן דאם מדליקין עליו בביתו אינו צריך (להדליק) כתב המרדכי (סי' רסז) ומכל מקום צריך לראות, כדאמרינן בסמוך הרואה יומא קמא מברך שתיים, מכאן ואילך אחת. וכן אומר ר"י שנהגו בני אדם שהיו הולכין (בגיר"ש) ליריד ולא היה דר יהודי באותה עיר, ומדליקין בבית הגוי. משמע מדבריו שהיו מדליקין בברכה, שהרי מדמה זה להדין שהרואה מברך. ועוד משמע שעצם הראיה מחייב ברכה, שהרי מקורו הוא מברכת הרואה.

עוד כתב הב"י בשם מהר"י אבוהב ז"ל בשם הארחות חיים (שם אות יג) שמי שהלך לכפר שאין בו ישראל, ולן שם בליל חנוכה אף על פי שאין לו בית מיוחד שמענו שה"ר משולם היה נוהג להדליק ולברך זכר לנס. וקצ"ע מה כוונתו ב"זכר לנס", הרי כל החיוב להדליק הוא זכר לנס.

עוד כתב הב"י בשם הא"ח (אות יח) מי שבא בספינה או שהוא בבית גוים מדליק בברכות ומניחה על שולחנו, ולא דמי לאכסנאי דאמרינן דאי מדליקין עליה בגו ביתיה לא בעי לאשתתופי, דשאני התם שיש פרסום הנס בהדלקת אושפיו. גם גדר זה צ"ע מה ענין הפרסום הנס הזה אחרי שיצא מצות הדלקת הנרות ע"י הדלקת אשתו. וראיתי שרצו לפרש דבריו על פי דרכו של ספר חובת הדור שס"ל שיש גם חובת הבית וגם חובת גברא, ואשתו מדלקת עליו פוטרו מחובת גברא אבל עדיין נשאר חובת הבית, וכל אכסנאי נפטר ע"י הדלקת אושפיו, וכאן שאין הדלקה בבית שהוא נמצא אז יש עליו חיוב שבבית שנמצא יהיה נר דלוק. אבל ראיתי שהראו את הא"ח למרן הגריש"א זצ"ל ואמר שכוונת הא"ח כמו המרדכי שיש עליו חיוב לראות הנרות.

על מש"כ הרמ"א שצריך לראות הנרות, הק' המשנ"ב (שם, יד) שדין זה סותר למה שכתב השו"ע לעיל (תרעו, ג) דכשמדליקין עליו בביתו א"צ לברך על הראיה, וכדעת שאר הפוסקים שחולקין על המרדכי. ולכן לדינא כתב המ"ב שאין לנהוג כן להדליק בברכה, אא"כ שיאמר שאינו רוצה לצאת בהדלקת אשתו.

ועי' בשו"ת אגרות משה (או"ח א, קצ) שתירץ, דבוודאי אם הוא רוצה להדליק במקום שהוא שם, יכול להדליק בברכות לכו"ע דלא גרע ממהדרין, ולכן כתב המחבר שי"א (הוא המרדכי ודעימיה) שצריך להדליק, כי נכון להדר לצאת שיטת המרדכי מאחר שלכו"ע אין שם ברכה לבטלה, כיון שהוא מדליק מדין המהדרין. אבל בסי' תרע"ו איירי לענין רואה בלבד שהוא אינו מדליק, ולכן לא הביא בזה את שיטת המרדכי, דכיון שספק ברכות להקל אין לו לברך, שהרי רוב הראשונים סברי שאין לברך על הראיה אם הדליקו בשבילו, והוא ברכה לבטלה. אבל יש להעיר על דבריו טובא, שהרי המחבר חולק על התה"ד וס"ל שא"א להאכסנאי לברך מדין מהדרין. שוב התבונני בדבריו שכתב דהא שלא מסתבר להב"י טעם תה"ד הוא מטעם שלא מצינו הדור זה בגמ' שידליקו הוא ואשתו בפני עצמן דכגופו דמ"א, וא"כ אין שייך זה אלא ברואה הנרות שההדור הוא רק מצד הדלקה כל אחד בעצמו בזה לא מצינו שיהיה הדור גם ליחלק הוא מאשתו אבל באין רואה נרות אשתו שעתה ודאי יש הדור, דהא לכו"ע יש הדור לראות הנרות, דאל"כ לא היה שייך ברכה ע"ז אף בלא הדליקו עליו, אלא ודאי יש הדור לראות הנרות רק שסברי דמאחר שיצא בעיקר המצוה א"א שיתחייב לברך על הראיה, כדאיתא בר"ן (שבת כג), אבל מצוה ודאי יש לראותם, כמש"כ הפמ"ג (בא"א תרעז, ט) בפירוש. ולכן כשאין שם ישראל שעתה ודאי יש הדור להדליק כדי לראות הנרות, איכא הדור ליחלק הוא מאשתו ולא תהיה ברכתו לבטלה.

שוב ראיתי שכע"ז כתב בשו"ת הרמ"א (סימן צט) שנשאל להכריע בין השואל וחכמי פוזן באם יש לברך היכא שמדליק במקרה הנ"ל אע"פ שמדליקין עליו בביתו. וכתב שבוודאי עליו לברך דלא גרע מן המהדרין, דאע"ג דפטורים מ"מ אם מדליק מברכין, וכ"כ מהרא"י (תה"ד סי' קא), ואפילו לדברי ב"י שכתב אדברי מהרא"י דאין דבריו נראין לו, היינו דוקא במקום שפטור לגמרי ומדליק, אבל במקום שמדליק משום שחייב לראות לדעת המרדכי פשיטא שמברך, דלא גרע ממהדרין.

ובשער הציון (שם, כא) הביא שהמאמר מרדכי (שם, ד) מיישב בדוחק, דדעת המחבר דשאני התם שהוא במקום ישראל ורואה הנרות, דכיון שפטור מעיקר המצוה על ידי שמדליקין עליו בביתו ואין צריך להדליק, וגם רואה נרות חברו, ולא בעי לאדלוקי כדי לראותם, אין לו לברך על הראיה כיון שפטור מעיקר המצוה דהיינו ההדלקה. אבל כאן שאירי במקום שאין שם ישראל ואינו רואה הנרות, א"כ אף על פי שמדליקין עליו בתוך ביתו מכל מקום חייב הוא לראות את הנרות, ומאחר שצריך להדליק כדי לראות את הנרות, מדליקן **בברכות כיון שהוכרח להדליק**. ולענ"ד אין בזה דוחק, וזה התירוץ המרווח.

ועי"ע בב"י (שם) ומ"ש דוקא שאינו עתיד להדליק ואין מדליקין עליו. שם כתב רש"י (ד"ה הרואה) בשם רבותיו דלא הוזקקה ברכה זו אלא למי שלא הדליק בביתו עדיין או ליושב בספינה וכן כתב הר"ן (י. ד"ה אמר רב חייא) וזה לשונו מסתברא שלא הוזקקה ברכה זו אלא למי שלא הדליק ולא הדליק עליו בתוך ביתו ואינו עתיד להדליק בלילה [הא לאו הכי לא] שלא מצינו יוצא במצוה שיתחייב לחזור ולברך על הראייה וכן כתב המרדכי (סי' רסז) וכן כתב הרא"ש (סי' ח) הרואה נר חנוכה צריך לברך פירוש המהלך בספינה ורואה נרות שהדליקו בעיר והוא אינו מדליק:

המתארח ב"הכנסת אורחים"

הבאנו דברי המהרש"ם שמשמע מדבריו שאינו חייב בנר חנוכה א"כ שוכר המקום, וכבר העיר עליו בספר חובת הדור (להגר"י בלוי זצ"ל) שמהכ"ת שהמקום חייב להיות שלו ממש, ובפשטות די בזה שיש לו רשות להיות שם, ולכן פסק שעני שאין לו בית לעצמו וגר בבית ציבורי כגון בתי הכנסת אורחים, ג"כ חייב להדליק. ולכאורה מעצם הדין שאכסנאי חייב בנ"ח מוכח של"צ שהבית יהיה שלו ממש, ודי בזה שיש לו רשות שם. אבל מאידך גיסא מהר"ן שכתב שהחידוש באכסנאי הוא דה"א שהוא חובת בית ואכסנאי אין לו בית, קמ"ל וכו', משמע שבאמת לא מקרי שהבית הוא שלו כדברי מהרש"ם, אבל א"כ אדרבה מוכח מכאן שחייב להדליק אע"פ שאין לו בית, שלא מוזכר בהר"ן שהקמ"ל הוא שגם באכסנאי הבית הוא שלו.

המתארח בבית מלון

יש להסתפק במי שנמצא בבית מלון בחנוכה ואשתו נמצאת בבית, והיא מדליקה בבית, האם הוא יכול לצאת ידי"ח בהדלקה שלה, שהפשטות היא שיכול לצאת בהדלקתה כפי שמבואר בגמ' ושו"ע שאכסנאי שמדליקין עליו בביתו אינו צריך להדליק לעצמו. אבל ראיתי בספר חובת הדור שכתב שצריך להדליק לעצמו, וראייתו מהמהרש"ם (הנ"ל) שהנוסע ברכבת חייב להדליק משום ששכר מקומו, וע"כ מיירי שמדליקין עליו דאלת"ה בין כל צריך להדליק משום "חובת גברא", ובכל זאת חייב להדליק ג"כ משום חובת הבית הואיל ושכר מקומו, א"כ ה"נ במלון הואיל ושכר מקומו הוא כביתו וחייב להדליק מדין ביתו, והא דאכסנאי אינו צריך להדליק מדין חובת בית, הוא משום דיוצא בזה עם בעה"ב, אבל במלון אין בעה"ב שם. (ואם הבעה"ב נמצא במלון אה"נ כתב שם שאינו חייב להדליק בפני עצמו). וזה שיטתו שם בכמה מקומות שיש גם חובת גברא וגם חובת הבית, ואכסנאי שמדליקין עליו אינו נפטר אלא מחובת גברא, והדלקת בעה"ב פוטרו מחובת הבית.

אבל לענ"ד אין ראייה מהמהרש"ם כלל, דאולי מיירי שלא הדליקו עליו, והא דאינו חייב אלא משום ששכר מקומו, הוא משום דבלא"ה לא היה לו מקום להדליק וכנ"ל, שאפילו אם נאמר שחובת ג"ח הוא חובת גברא י"ל שס"ל למהרש"ם שמקום ההדלקה הוא בפתח ביתו מבחוץ, ואם אין לו בית אז הוא לא יכול לקיים מצותו, כמו מי שאין לו יד שמאל להנחת תפילין שאינו יכול לקיים מצות תפילין. וכך מבואר במהרש"ם שהיה קשה לו מש"כ רש"י (שבת כג, א) שתקנו ברכת הרואה למי שבא בספינה, דמשמע שאין חיוב אלא בביתו ולא בספינה ולא ברכבת, ות"י שהיות ונשבת רוחות "לא היה בגדר בית כלל", מבואר שאינו יכול להדליק אלא בבית.

ומה שחידש שיש באכסנאי חובת הבית אלא שיוצא חיוב זה ע"י הדלקת בעל הבית, נראה שמהר"ן מוכח דלא כדבריו, שכבר הבאנו דבריו שהחידוש שאכסנאי חייב בנ"ח הוא דה"א חובת הבית היא ואכסנאי שאין לו בית פטור, קמ"ל דהוי חובת הגברא ולכן חייב, הרי לן שאין האכסנאי מקיים חובת בית אלא חובת גברא. ולכן נראה לומר שאם הדליקו עליו בביתו שפיר יוצא ידי"ח, ואינו חייב להדליק במלון, אא"כ רוצה להיות מן המהדרין.

המאכסן אצל גוי

עוד העירו עליו, לדבריו אם מתאכסן אצל גוי אז חייב להדליק מעיקר הדין, (וכן באמת כתב) וזה דלא כמו שמבואר בשו"ע (או"ח תרעז, ג) וז"ל יש אומרים שאע"פ שמדליקין עליו בתוך ביתו, אם הוא במקום שאין בו ישראל מדליק בברכות, מבואר הטעם דס"ל שיש חיוב לראות נ"ח, ואם איתא הרי בלא זה חייב מטעם חובת הבית, ואינו יכול לצאת ע"י בעה"ב שהוא גוי. וע"כ צ"ל או שאין חובת הבית כלל, ויוצא ידי"ח הגברא כשמדליקין עליו, או שגם חובת הבית

יולדת בבית החלמה

על פי דברי ספר חובת הדר כתב בספר פסקי תשובות (תרע"ז, א) שאשה הנמצאת בבית חולים או בבית החלמה צריכה להדליק אע"פ שבעלה מדליק בבית, אלא שיכולה להשתתף בפרוטה עם חברתה שמדליקה. ולהנ"ל זה לא נכון, דשפיר יצאה ידי"ח בהדלקת הבעל בביתם, ואין לה עוד חובת הבית.

היכא שאין האשה נמצאת בביתה

יש להסתפק היכא שהבעל הוא ב"דרך", אבל גם האשה אינה נמצאת בביתה אלא היא הלכה להורים שלה, האם היא יכולה לצאת בהדלקת בעלה. ובספר שבות יצחק מביא בשם הגריש"א זצ"ל שבכה"ג אינה יכולה לצאת בהדלקת בעלה. ובמשנ"ב "דרשו" מביאים בשם יבלחט"א מרן הגרא"ל שטיינמן שליט"א ששפיר יכולה לצאת בהדלקת בעלה, אבל היא לא יכולה להוציא בעלה בהדלקתה אא"כ היא מדליקה בבית.

כנראה שס"ל להגריש"א דלא שייך לומר שיוצא ידי"ח מצוה מדין אשתו כגופו, וזה שיכול לצאת ע"י הדלקת אשתו אינו אלא משום שהיא מדליקה בבית שלו, ולכן אם היא לא מדליקה שם אינו יכול לצאת, ואשתו כגופו לא נאמר אלא לענין שבדין מהדרין לכל או"א אין חיוב נפרד להבעל וחיוב נפרד לאשה. אבל הגרא"ל סובר שע"י אשתו כגופו יוצא בהדלקתה, א"כ ה"ה אם היא במקום אחר. אבל א"כ צ"ע מה ההבדל בין אם היא מדליקה או שהוא מדליק. עוד קשה שלא מצינו שע"י "אשתו כגופו" יכולה לצאת ידי"ח במה שבעלה מקיים מצוה. ואולי ס"ל למרן שגדר חיוב נ"ח הוא על המשפחה, ולכן שפיר יוצא ע"י הדלקת אשתו, ודו"ק.

אבל יש להוכיח שלא כדבריו מדברי המשנ"ב (תרעז, טז) שכתב שהבעל יקפיד להדליק לפני שאשתו מדלקת, כדי שלא יצא ע"י הדלקתה, ומבואר א"כ שאשתו אינה יוצאת בהדלקתו שאינו בביתם, אא"כ נאמר שאם היא נמצאת בביתה יש עליה חובה להדליק שם, ורק היכא שהיא לא נמצאת בביתה יכולה לצאת ע"י הדלקת בעלה. וכן מבואר בספר לקט יושר (ח"א או"ח עמוד קנב ענין ב) וז"ל ופעמים שאיש ואשתו חייבים בנ"ח, כגון שאין להם בית מיוחד, ואין שניהם יחד. מבואר בדבריו שהיכא שכל אחד נמצא במקום אחר, במקום שאינו מיוחד להם, א"א לצאת ידי"ח ע"י הדלקת השני, ורק אם יש להם בית מיוחד, כנראה שכוונתו שאחד מהם הוא בבית שלהם.

שכר הבעל חדר

עוד כתב שם (משנ"ב דרשו) בשם הגריש"א זצ"ל שאם הבעל מתארח אצל מי שהוא בתורת אכסנאי אינו יכול להוציא את אשתו, אא"כ הוא שוכר חדר מיוחד מבעה"ב ואז שפיר יכול להוציא את אשתו. וזה לכאורה תמוה שאם נאמר שאשתו כגופו אינו מאפשר יציאה ידי"ח, א"כ מה בכך שיש להבעל "בית" איפה שהוא נמצא, אבל אין זה בית שלה. וגם מוסתר מהלקט יושר שכתב שאם אין שניהם יחד ואין להם בית מיוחד חייבין להדליק כל אחד לבד, וכאן אין בית מיוחד "להם", ובספר שבו"י הביא כמקור לדברי הגריש"א את הלקט יושר.